

MODERN KONSERVATISM

Att göra det tidlösa modernt

Av Fredrik Haage

MODERN KONSERVATISM. Det låter som en självmotsägelse. Och i ett slags strikt mening är det väl det. Inte för att konservatismen saknar relevans för dagens, det vi gärna kallar det moderna, samhälle. Utan för att konservatismens credo är beständigt, så kännetecknat av tidlöshet. Men ändå, det moderna samhällets avståndstagande från konservatismen kanske motiverar begreppet. Det är ett understrykande av att konservatismen lever även i vår tid.

Tanken att det faktiskt skulle finnas ett självständigt ideologiskt alternativ till liberalismen att utmana vänstern med, möts i Sverige alltså av förundran eller skepsis. Ändå väcks den på allt fler håll. Om detta är ett faktum som främst kan tillskrivas de konservativa idéernas kraft i sig eller det alltmer öppna idéklimat vi nu erfar kan tills vidare lämnas osagt. Men för den som vill fördjupa sig i frågan kan i utbudet nämnas två böcker: *Against liberalism* och *Poisoning the minds of the lower orders*.

Against liberalism, skriven av den amerikanske filosofiprofessorn John Kekes, är som den sturska titeln antyder en kritik av liberalism. En kritik som kommer från konservativt håll, dessutom. För svenskt vidkommande fångar den dock (ofrivilligt) ytterligare en förvirrande aspekt av problematiken, nämligen den begreppsutredning som måste till för att separera ordet "liberalism" från dess amerikanska kontext. För i USA står ju liberalism i mångt och mycket för värderingar som vi hittar hos vår borgerliga vänster. Följaktligen använder sig Kekes av begreppet i en vid, ofta socialliberal, bemärkelse. Då han exempelvis

angriper liberal teoribildning kring jämlikhet och distributiv rättvisa angriper han också utgångspunkter som svenska – och andra – nyliberaler skyr som pesten.

NAIV MÄNNISKOSYN

Det är således inte primärt den form av liberalism konservatismen skulle behöva kontrastera sig emot för att definiera sig själv. Men Kekes är ändå så pass grundlig att han hittar vissa gemensamma drag för samtliga liberala riktningar, till exempel föreställningen om individens autonomi och herravälde över sig själv och den starka betoningen av rättigheter.

Delar av hans kritik kan likaså appliceras på liberalismen i dess helhet. Kekes tar exempelvis upp den kontroversiella frågan om ondska. Hur försvarar sig det liberala samhället mot ondska, då individens sämre sidor – likaväl som hennes bättre – där ju lever i skydd av en tillägnad autonomi? Hur kan det frankt förutsättas att det onda kommer att hållas på mattan bara för att det råder full liberal frihet? Kekes angriper den liberala människosynen, den som i konservativa ögon ter sig naiv och verklighetsfrämmande.

En konservativ är ju en liberal som blivit rånad, som det heter.

Frågan om ondska slår enligt Kekes inte bara mot liberalismens människosyn, utan i förlängningen också mot dess definition av pluralism.

Parentetiskt kan nämnas att olika typer av människosyn ändå anas även inom det konservativa lägret, om än i mildare form. Inom konservatismen erkänns människans båda sidor, den onda och den goda. Men konservatismens försvar för överindividuella storheter, såsom normer,

seder och institutioner och inte minst gemenskaper, kan motiveras olika beroende på vilken sida av människans natur vederbörande väljer att fokusera på. För en karg, kanske sekulär, konservatism ligger det primära ofta i institutionens represiva funktion: ondska skall stävjas. Men inom en varmare, kanske kristdemokratisk, variant, pekas oftare på den förädlade effekten som institutionerna har på individen.

RÄDSLOR FÖR MASSAN

I *Poisoning the minds of the lower orders* anknys i någon mån till sådana frågor. Författaren, Don Herzog, hävdar här att konservatismens ursprung kan spåras tillbaka till en äldre elits rädsla för demokrati, och, djupare sett, dess rädsla för att vanligt folk över huvud taget upplyses och gör sig införstådda med hur saker och ting egentligen står till och vilka bländverk traditionerna egentligen är. Herzog har dykt in i det sena sjuttonhundratalets och tidiga artonhundratalets England och de diskussioner som då fördes framför allt med anledning av den franska revolutionens och upplysningens konsekvenser. Utifrån pressklipp, brevväxlingar och böcker från tiden i fråga söker han genom en mängd enskildheter fånga en helhet. Läsaren presenteras för en mängd utvalda anekdoter, debatter och enstaka episoder. Urvalet är naturligtvis godtyckligt, men läsningen är underhållande.

Författarens polemiska ambition går dock som en klar, röd tråd genom berättelsen:

Författare: John Kekes
Titel: *Against liberalism*
Förlag: Cornell University Press, 1997

Författare: Don Herzog
Titel: *Poisoning the minds of the lower orders*
Förlag: Princeton University Press, 1998.

"Glib invocations of false consciousness paper over pressing explanatory problems: as though left-wing workers just got it right, but we need special theories explaining how right-wing workers were deceived; or as though radicals' thought is autonomous and rational, conservatives' thought manipulated and delusory. Similarly, we must beware thinking that Burke's prejudice, illusion, and veils summon up a nightmarish anti-utopia with cynical elites manipulating the beliefs of wide-eyed victims."

ELITISM OCH POPULISM

Herzog uppehåller sig mycket vid föraktet, och tycks mena att det är den egentliga källan till konservativt tänkande. Det är en hård dom, och definitivt inte invändningsfri. För det första ignorerar han nyanserna inom den konservativa traditionen. Visst finns rädslan för masssamhället, med de nivellerande och potentiellt antihumana effekter det förmodas föra med sig. I så motto kan skönjas ett elitistiskt drag. Men likaså finns en populistisk tradition, med udden vänd mot etablissemanget. Och jämsides med varningarna för massan har också odlats en ofta rent idylliserande bild av den enkla lågbördige mannen (ofta bonde) såsom stolt, stark och självständig, bärandes på samhället oundgängliga värden

För det andra är frågan om inte det Herzog är ute efter lika gärna kan sökas hos alla samhällsskikt och -ismer. Rasism och antisemitism är, om man letar efter dem, inga klassbundna företeelser, och definitivt inte särskilt sällsynta under den tid det här är frågan om. Och känslan av exklusivitet är kännetecknande för de flesta eliter, oavsett vilken ideologisk schattering de råkar bekänna sig till. Herzog medger själv att de radikaler som figurerar i den miljö han undersöker knappast går fria från den kritik han riktar mot deras

opponenter, men han låter ändå inte detta faktum rubba slutsatsen.

Vad som är kvar av det fenomen Herzog fångar efter att det tidstypiska skalats av är just en allmän elitmentalitet snarare än kärnan i konservatismens väsen. Ändå är det svårt att förneka att konservatismen, mer än flera andra samhällssyner, kommit att förknippas med denna elitmentalitet. Och på vissa platser under vissa perioder har otvivelaktigt eliten (för en sådan finns alltid) faktiskt hävdad sin överhöghet medelst konservativa förtecken.

BESTÄMMA DE EGNA VÄSENSKÄRNORNA

Uppgiften för konservatismen består alltså inte bara i att definiera sig separat från liberalismen, utan också i att rentvå sig från en historisk anklagelse om orättfärdighet. Ett fördömande som intressant nog inte bilagts efter massdemokratis genombrott, utan tvärtom, och speciellt efter andra världskriget, accelererat i styrka. Enligt det förhärskande efterkrigstida paradigmet befinner sig en konservativ per definition på ett sluttande plan, vars nedre slutar i fascism. Både vad gäller fallet med liberalismen och den historiska anklagelsen handlar det naturligtvis om samma nödvändiga väg att gå: att definiera de egna, oberoende väsens kärnorna.

Gentemot liberalismen finns dock ett så pass svårutstakat gränsområde att frågetecken alltid kommer att resas. Den antirationalistiska tradition inom vilken vi hittar sådana tänkare som Friedrich Hayek och Michael Oakeshott, och faktiskt även Edmund Burke, är en källa ur vilken både konservatism och liberalism har hämtat näring.

Typiskt nog har såväl Hayek som Oakeshott levererat utläggningar där de definierar sig som liberal respektive konservativ, men likväl läses och tolkas de gärna på "det andra" sättet.

Det hela blir knappast lättare av att det på det praktiskt-politiska planet är långt svårare att särskilja åskådningarna än på det idéhistoriska, åtminstone i ett så genompolitiserat land som Sverige. Den form av systemkritik (ny)liberaler riktar mot välfärdsstaten kan i stora drag artikuleras även utifrån konservativa utgångspunkter. Och att det finns en grund för en gemensam EU-skepticism är otvetydigt. För att bara nämna några övergripande exempel.

MER ÄN TRÖGHET

Hur kan då en "modern konservatism" se ut, en som varken är en tidstypisk 1700-talsreflex eller en gren på det liberala trädet? Ett vanligt svar är att kvar bara finns en metod, ett sätt att betrakta förändringsrörelser. Försiktighet och trögrörlighet skulle då utgöra grundvärden. Det är inte direkt fel att tillskriva konservatismen en sådan position, men också långt ifrån tillräckligt.

För konservatismen rymmer fler och mer substantiella element än så. Och det faktum att dessa är av tidlös karaktär gör dem inte mindre angelägna i dag. Tvärtom finns fog att påstå att modernitetens genombrott i stället påvisat vikten av att dessa element upprätthålls. Bit för bit börjar insikten om att väsentliga delar av det äldre sättet att tänka, det som slagits sönder av en framrusande moderniseringsprocess, rymde sanningar som ett samhälle i längden inte kan negligera.

Axplock kan göras: på det politisk-filosofiska planet är (den moderna) liberalismens atomära individ i princip dödförklarad. Människans behov av gemenskaper har återupptäckts. Likaså hennes behov av en fast, platsspecifik identitet, något som måste ses som ett grundskott mot liberal universalism. Begreppet "socialt kapital" har öppnat ekonomernas ögon för hur det lilla, av social kontroll, tradition och värdegemenskap präglade samhället

kan vara nog så tillväxtfrämjande som det där mobiliteten är påbudet ideal och människor förväntas åka som skottspolar mellan tillväxtområdena. Ett begrepp som dygd har börjat komma till heders inom akademisk diskurs.

HIERARKI, AUKTORITET OCH PLIKT

Om en gissning tillåts, står förskräckande begrepp som hierarki, auktoritet och inte minst plikt på tur att dammas av och släpas upp ur det modernistiska husets hittills förbjudna nedre regioner. Varför? Därför att det handlar om tidlösa, nödvändiga företeelser. Det moderna projektets löfte om en oavbruten frikoppling av individen till dess att hennes sanna, suveräna och omnipotenta jag strålar i full glans är omöjligt att infria. Människan är den hon alltid har varit. Hennes behov av överindividuella storheter blir inte mindre för att de materiella omständigheterna blir alltmer avancerade. Ändå verkar det just vara vad liberaler ser som sitt (sista?) stora trumfkort: den tekniska utvecklingen. På ett slags aggregerad nivå skall vi nu få se nationalstatens upplösning i hägnat av en marknadsburen globalism. På individnivå sker den ultimata frikopplingen, en där framför allt IT skall radera varje tänkbar värdeskala och platsbunden föreställning,

och universalismen kunna räddas genom det totala relativiserandet. Varje lära med ett uns av överindividualism kan så slutligen begravas.

Men av någon anledning står inte massorna och hurrar och omfamnar varandra inför denna befrielse. Tvärtom seglar vänstern fram och finner sig kunna utnyttja känslor av missmod, frustration och ängslighet. Känslor inför vilka högerens liberaler vanligen bara suckar eller med ansträngd hastighet manar ”var optimist!”.

NATIONALSTATEN VIKTIG

Här finner vi uppgiften för en modern konservatism. För det är där insikten finns, att nationalstaten är och kommer vara den primära politiska arenan, och att de historiska traditioner som ligger förborgade inom dess gränser är lika relevanta som tidigare. Och detta konstateras utan att ryggen för den saken skall vänds åt den verklighet globaliseringen faktiskt utgör. Men medvetenheten om nationalstatens status bibringar också medvetenhet om globaliseringsprocessens egentliga proportioner. Och det självförtroende en stark nationell identitet är förknippad med är det främsta vaccinet mot destruktiva reaktioner inför utvecklingen.

Där finns också insikten att nyckeln till vår förmåga att handskas med de potentiellt samhällsupplösande

sidorna av moderniseringen ligger i vår genomskådan av dess frambesvärjda illusion om frikoppling från de etiska, sociala och kulturella band som definierar oss i tid och rum. Traditionalistiska föreställningar om dygd, plikt och auktoritet är inte förlegade i och med att den moderna världen erbjuder oss en möjlighet att fly från dem, utan viktiga just för att denna ansvarsbeskrivning står till buds.

Dessa föreställningar tar i viss mån spjörn mot den nationalstatliga politiska arenan och därmed den nationella – kollektiva – identiteten. De medför också att viktiga skiljelinjer dras upp mot den värdeneutrala staten och föreställningar om marknaden som allena saliggörande. Konservatismen kan alltså inte reduceras, vilket många liberaler verkar hoppas, till att bara handla om den relativt isolerade ekologin i Hans L Zetterbergs ”lilla värld”.

Så i allt väsentligt är det på en botten av tidlöshet en modern konservatism står – och måste stå. Dess uppgift har Kekes fångat i formuleringen ”att göra ett hem av ett hus”. Det är ganska träffande. Det modernistiska huset är extremt funktionellt, men oftast operosligt. Det verkar vara byggt för att glädja byggherren snarare än de vanliga människor som är tänkta att bo där.

Äldre hus är ofta trevligare.

Fredrik Haage (f_haage@hotmail.com) är redaktör för tidskriften Contextus.

PRESIDENTSKVALLER

Böcker man smyger med

Av Jonas Hellman

JAG STÅR I KÖN till kassan i Barnes&Nobles stora bokhandel på Fifth Avenue i New York. Bakom mig står en kvinna i 35-årsåldern. När jag sneglar på de böcker hon har i handen säger hon generat: ”Jag ska ha den för jobbets skull, inte för att jag själv är intresserad.” Hon syftar

på Andrew Mortons bok *Monica's Story*. ”Japansk TV”, tillägger hon förklarande. ”Samma här”, säger jag och försöker se världsvan ut. ”Svensk journalist.”

Skälet till att affären är full med journalister och andra besökare är att Bill Clintons förre medarbetare

George Stephanopoulos ska signera sin nyutgivna bok *All too Human*.

För att få uppmärksamhet i media brukar många kända författare signera sin bok i New York samma dag som boken släpps. Under min tid i New York har jag gjort det till en vana att gå på sådana tillställningar. Huvudskälet är förstås att jag tycker att det är spännande att se författarna ”live”. Men jag brukar ursäkta mig med att det för vissa böcker är showen runt omkring som är det viktiga, inte bokens innehåll.